

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

4 | 2005

Svoboda izražanja

Svoboda izražanja v razmerju z varstvom drugih pred obrekovanjem

Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice v primeru Chauvy in
drugi proti Franciji

*Freedom of Expression in Relation to Protection of others from Defamation. An
ECHR's Judgment in the Case of Chauvy v. France*

Luka Tičar

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/1732>

DOI: 10.4000/revus.1732

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 1 janvier 2005

Number of pages: 127-134

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Luka Tičar, « Svoboda izražanja v razmerju z varstvom drugih pred obrekovanjem », *Revus* [Spletna izdaja], 4 | 2005, Datum spletne objave: 28 février 2013, ogled: 15 septembre 2020. URL : <http://journals.openedition.org/revus/1732>

All rights reserved

Luka TIČAR, 2005: Svoboda izražanja v razmerju z varstvom drugih pred obrekovanjem. Sodba ESČP v primeru Chauvy in drugi proti Franciji. Revus – Revija za evropsko ustavnost (2005) 4. 127–134. www.revus.eu

SVOBODA IZRAŽANJA V RAZMERJU Z VARSTVOM DRUGIH PRED OBREKOVANJEM – SODBA ESČP V PRIMERU CHAUVY IN DRUGI PROTI FRANCII

LUKA TIČAR

Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) je v zadevi *Chauvy in drugi proti Franciji*¹ presojalo zatrevano kršitev svobode izražanja iz 10. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP). Vlagatelji zahteve za ugotovitev kršitve konvencije so bili: Gerard Chauvy, novinar, pisatelj in avtor knjige z naslovom *Aubrac-Lyon 1943*, Francis Esmenard, direktor založniške hiše *Editions Albin Michel*, ki je to knjigo izdala, in založniška hiša kot pravna oseba.

1. Pravno relevantna dejstva

ESČP se je soočilo z domnevnim posegom francoske sodne veje oblasti v svobodo izražanja zaradi obsodbe pritožnikov za žaljive izjave in trditve, zapisane v omenjeni knjigi. Zasebna tožnika, zakonca Aubrac, sicer glavna »junaka« sporne knjige, sta toženim strankam očitala dejanje sramotitve oziroma obre-

¹ Case of *Chauvy and others v. France*, Application no. 64915/01, sodba ESČP z dne 29. junija 2004.

kovanja (angl. *defamation*). Sporna knjiga obravnava pomembno obdobje oziroma dogodek² v zgodovini francoskega odporniškega gibanja med drugo svetovno vojno, obravnava pa ga na način, nasproten zgodovinsko priznanim dejstvom in ugotovitvam. Posebno teži v argumentaciji svojih navedb avtor namenja pričevanju Klause Barbija, ki je bil v tistem času vodja gestapa, celotno pričevanje pa avtor kot priložo vključi v knjižno delo. Iz knjige naj bi izhajalo priznanim zgodovinskim dejstvom nasprotno stališče o vlogi zakoncev Aubrac ob dogodku *Caluire*, s čimer naj bil njun status »narodnih junakov« močno ogrožen in prizadet. Sporno pričevanje naj bi izražalo jasen dvom o percepciji do tlej znanih zgodovinskih dejstev, tako glede resnice v zvezi z dogodkom *Caluire* kot glede dejanske vloge zakoncev Aubrac v zvezi z njim.

2. Presoja nacionalnih sodišč

Prvostopenjsko sodišče (*tribunal de grande instance*) je sodno presojo začelo s preizkusom navedb, zapisanih na račun zakoncev Aubrac, z njune strani zatrjevanih kot žaljivih, trditev avtorja in s primerjavo izrazja Barbijevega pričevanja z izrazjem besedila knjige. Na tej osnovi je sodišče oblikovalo mnenje o osnovnem namenu avtorjeve knjige kot celote. Ta namen je sodišče opredelilo kot željo primerjati trditve iz Barbijevega pričevanja s percepcijo dogodkov v zvezi z vlogo zakoncev Aubrac in drugo ustno in pisno dokumentacijo.

V nadaljevanju sodbe je pozornost ESČP namenjena obravnavi okoliščin posameznih dogodkov v tistem obdobju, vse od aretacije Raymonda Aubraca in njegove izpustitve do dogodkov, ki so sledili. Sodišče je ugotovilo, da avtor z nizanjem množice dokazov, izjav in dokumentov različne narave in pomena ni potrdil ali utemeljil Barbijevih izjav, temveč je, nasprotno, ustvarjal nekakšno zmedo, vse skupaj pa je bilo namenjeno diskreditaciji tožnikov, zakoncev Aubrac:

»Thus ..., without formally corroborating the direct accusations made in 'Barbie's written submissions', the [first applicant] sets about sowing confusion by combining a series of facts, witness statements and documents of different type and varying degrees of importance which together serve to discredit the accounts given by the civil parties.«

² Osrednji objekt avtorjevega prikaza je bil t. i. *Caluire meeting*, zgodovinsko eden najpomembnejših dogodkov v zgodovini francoskega odporniškega gibanja v Franciji, ki je na nepojasnen način pripeljal do aretacij takratnih voditeljev Odpora. Med aretiranimi člani Odpora je bil tudi Raymond Aubrac.

Sodišče je odločalo tudi o uporabnosti zatrjevane pravne podlage tožbene zahtevka zakoncev Aubrac in ugotovilo, da se relevantna francoska zakonodaja lahko uporabi tudi za člane priznanih odporniških gibanj.

V postopku sprejemanja odločitve je sodišče kot eno najpomembnejših vprašanj presojalo »dobro vero« avtorja pri oblikovanju žaljivih trditev in dokazno breme. S tem v zvezi je sodišče ugotavljalo:

- i) obstoj pritožnikovega legitimnega interesa za objavo s »sovraštvom prežetih trditev«,
- ii) ali so trditve rezultat potrebne preiskave dejstev in dokazov,
- iii) tehtalo pa je tudi način (ang. *tone*) oziroma zmernost tona, v katerem so trditve izražene.³

Sodišče je na tem mestu ocenilo metode in način dela zgodovinarjev. V okviru njihovega iskanja zgodovinske resnice jim je v določeni meri celo dovolilo ravnati obrekovalno v okviru zapisa kritičnih ocen na račun še živčih ali že umrlih oseb, pri tem pa morajo ostati zavezani poklicnim dolžnostim. Sodišče je zapisalo:

»While the work of historians, who must be permitted to go about their work with total liberty if the historical truth is to be established, may on occasion lead them to make critical assessments containing defamatory accusations against the actors – both living and dead – of the events they are studying, it can only be justified if the historian proves that he has complied with his scientific obligations. ...«

Prvostopenjsko francosko sodišče je, upoštevaje vse argumente, odločilo, da je knjiga Barbijevemu pričevanju dala prevelik poudarek in pomembnost, da vključuje premalo dokumentacije v zvezi z aretacijo in poznejšo izpustitvijo Raymonda Aubraca, da v knjigi posamezni viri informacij niso razvrščeni po pomembnosti, da delo ne vsebuje kritične analize nemških virov in dokumentov in da je avtor zanemaril izjave preostalih ljudi, ki so sodelovali v opisanih dogodkih.

Na tej osnovi je nacionalno sodišče tri tožene stranke spoznalo za krive javne žalitve/sramotitve (ang. *public defamation*) in vsakemu izmed tožencev izreklo denarno kazen. Sodišče sicer ni sledilo zahtevam tožnikov po uničenju knjige, odredilo pa je objavo posebne izjave v petih dnevnikih časopisih in opremo vsakega izvoda knjige z opozorilom (ang. *warning in like terms*).

³ ... They had to show that there had been a legitimate interest in publication unaccompanied by personal animosity, that a proper inquiry had been carried out and that the tone was measured: ...

Pritožniki so se na odločbo sodišča prve stopnje pritožili, višje sodišče pa je zavrnilo njihove argumente, rekoč, da kljub temu, da je prvostopenjsko sodišče ugotovilo primeren način prikazovanja podatkov, nizanja dokumentov in umestitve Barbijevega pričanja, pritožnik vztraja pri svojem in sistematično zavrača sleherno upoštevanje izjav zakoncev Aubrac in dejstva ter dokazuje njima v prid. Glede trditev pritožnika, da je kot avtor ravnal v dobri veri, je pritožbeno sodišče sicer priznalo legitimen interes prikazati določene dogodke v zgodovini odporniškega gibanja v Franciji, vendar je posamezne neprijazne izraze v knjigi ovrednotilo kot nezadostne v smislu upravičevanja izražene osebne sovražnosti do ljudi, ki so obravnavani v knjigi. Ugotovitev, da avtor knjige ni ravnal s potrebno rigoroznostjo oziroma skrbnostjo, da torej ni ravnal v dobri veri, je pritožbeno sodišče utemeljilo z naslednjim argumentom:

»Anyone who alleges a specific fact must first seek to verify its accuracy. Although this requirement is general, it is especially justified when the accusation is particularly serious – such as of an act of treachery leading to the death of the main Resistance leader – and when, as a historian, its maker is accustomed to questioning sources.«

Avtor ni uspel niti s pritožbo na vrhovno sodišče (*Court of Cassation*), kjer je zatrjeval, da v sodbi uporabljene zakonske določbe niso niti jasne niti natančne in da je interpretacija pritožbenega sodišča nedostopna, nepredvidljiva in preširoka.

3. Zatrjevana kršitev svobode izražanja iz 10. člena EKČP

Pritožnik je ugovarjal nejasnosti, nepredvidljivosti in nedostopnosti zakonskih določb, na temelju katerih mu je bila izrečena kazen, ki je po mnenju vlagatelja tudi nesorazmerna. Sodišče je ob priznanju francoske vlade, da je do posega v pravico do svobode govora prišlo, nujno moralo preizkusiti izpolnjevanje pogojev, ki poseg v pravico dopuščajo in ki jih določa drugi odstavek 10. člena.⁴ Pogoji se nanašajo na v zakonu predvidene in določene omejitve pravice,

⁴ Izvrševanje teh svoboščin vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in mora zato izpolnjevati obličnostne pogoje, upoštevati omejitve ali kazni, ki jih določa zakon in ki so nujne v demokratični družbi za varnost države, njeno ozemeljsko celovitost, za javno varnost, preprečevanje neredov ali zločinov, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za preprečitev razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva.

na zasledovanje legitimnega cilja z omejevanjem pravice ter na nujnost omejevanja pravice v demokratični družbi.

3.1. Določenost z zakonom

Pritožniki so v sodbah francoskih sodišč uporabljenim členom francoske zakonodaje očitali nedoločnost, nepredvidljivost in nedostopnost. Po njihovem mnenju ob izdaji sporne knjige francoska zakonodaja ni predvidevala možnosti javne razžalitve članov odporniškega gibanja. Zatrjevali so tudi neobstoje predvidljive sodne prakse, ki so jo po mnenju vrhovnega sodišča konstituirale tri predhodne odločitve istega sodišča. Pritožniki so zatrjevali, da zgolj tri odločitve ne tvorijo sodne prakse in s tem prava (ang. *law*), kot se zahteva v smislu drugega odstavka 10. člena Konvencije. Francoska vlada je posebej poudarila, da bi se vložniki v funkciji svojega poklica morali zavedati zakonskih določb o razžalitvi kot pomembnem delu francoskega medijskega prava. Poleg tega bi se morali vsaj ob pomoči svojih pravnih pooblaščenec zavedati tudi sodne prakse, ki je dopolnjevala uporabljeno zakonodajo ravno v luči pripadnikov odporniškega gibanja.

Sodišče je v svoji oceni in pravni presoji dejanskega stanja ocenilo, da se norma, ki konstituira pravo oziroma merilo določenosti z zakonom kot temelj legitimnega omejevanja svobode, ne more uporabiti, če ne ureja načina posameznikovega ravnanja z zadostno natančnostjo. Norma mora posamezniku omogočati, da razbere predvidene posledice, ki jih njegovo ravnanje utegne imeti glede na varovano sfero drugega posameznika. Ta predvidljivost po oceni Sodišča ni nujno tudi absolutna.

»... The scope of the notion of foreseeability depends to a considerable degree on the content of the text in issue, the field it is designed to cover and the number and status of those to whom it is addressed. A law may still satisfy the requirement of foreseeability even if the person concerned has to take appropriate legal advice to assess, to a degree that is reasonable in the circumstances, the consequences which a given action may entail.

This is particularly true in relation to persons carrying on a professional activity, who are used to having to proceed with a high degree of caution when pursuing their occupation. They can on this account be expected to take special care in assessing the risks that such activity entails.«

Glede na povedano je Sodišče, upoštevajoč, da so bili pritožniki novinar, založnik in založniška hiša, presodilo, da bi morali biti seznanjeni z zadevno za-

konodajo in z njo povezano sodno prakso, hkrati pa bi bili morali izkazati potrebno skrbnost pri ravnanju z zgodovinskimi dejstvi. Iz teh razlogov Sodišče ni pritrdilo argumentom pritožnikov glede ugovora zoper določenost zakonodaje.⁵

3.2. O legitimnem cilju omejevanja pravice

Francoska vlada je zatrjevala, da je sodna veja oblasti delovala z namenom zavarovati ugled zakoncev Aubrac, ki je bil z obdolžitvijo izdajstva pod hudim pritiskom. Sodišče ugotavlja, da je ta element legitimnega posega v pravico nedvomno podan, saj iz odločitev in ravnanja sodišč izhaja želja zavarovati ugled zakoncev Aubrac, s čimer je izpolnjen vsaj eden izmed legitimnih ciljev, naštetih v drugem odstavku 10. člena.

3.3. Nujnost omejitve pravice v demokratični družbi

Pritožniki so ob tem elementu presoje utemeljenosti posega v pravico zatrjevali, da je knjiga zgodovinsko delo in da ima javnost pravico poznati ali spoznati svojo zgodovino. V ta namen bi moral biti novinarjem zagotovljen poseben način opravljanja dela, ki je drugačen od načina dela zgodovinarjev. S tem v zvezi so pritožniki nasprotovali načelni drži nacionalnih sodišč, ki niso dopustila nikakršne kritične razprave glede uradne verzije zgodovine, na splošno priznane v Franciji, tako pa naj bi bili pritožniki prikrajšani pri uresničevanju svobode izražanja. Tako so po mnenju pritožnikov francoska sodišča izrazila voljo po zavrnitvi slehernega raziskovanja ravnanj zakoncev Aubrac, ki bi lahko vzpostavilo dvom o njunem pogumu.

Francoska vlada je zatrjevala, da so domača sodišča z natančnim pregledom strukture celotne knjige skrbno in pravilno pretehtala različne okoliščine in interese primera. Ponovno je bila poudarjena pretirana vloga Barbijevega pričevanja, in to kljub temu, da je bil izkazan dvom o njegovi zanesljivosti kot vira informacij. Kot argument je francoska vlada uporabila tudi nujnost spoštovanja osnovnih etičnih pravil novinarstva, ki se kaže v uporabi informacij, ki so natančne in zanesljive ter v skladu s poklicnimi kodeksi novinarskega dela. Vlada je tudi menila, da izrečena denarna kazen ni nesorazmerna, saj med drugim ni

⁵ Dikcija drugega odstavka 10. člena v izvirniku v angleškem besedilu uporablja besedo *law*, medtem ko je v slovenski različici ta beseda prevedena kot zakon. Sodišče je z uporabo tudi npr. sodne prakse v okviru prava (*law*) izkazalo naklonjenost širšemu pojmovanju termina *law*.

vplivala na nadaljnjo dostopnost avtorjevih idej javnosti, ker je knjiga še vedno dostopna na trgu.

Sodišče je v uvodu k svojem razlogovanju ponovilo splošna načela konvencijskega varstva svobode izražanja:

»Freedom of expression constitutes one of the essential foundations of a democratic society and one of the basic conditions for its progress and each individual's self-fulfilment. Subject to paragraph 2 of Article 10, it is applicable not only to »information« or »ideas« that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb. Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no »democratic society«. As set forth in Article 10, this freedom is subject to exceptions, which must, however, be construed strictly, and the need for any restrictions must be established convincingly.«

Sodišče poudarja, da je pojem »nujnosti« (ang. *necessary*) v drugem odstavku 10. člena treba razumeti kot obstoj »nujne družbene potrebe« (ang. *pressing social need*), v okviru katere ima vsaka država pogodbenica možnost vzpostaviti sistem pravil za omejevanje svobode izražanja, o pravilni vrednostni postavitvi teh pravil pa ima zadnjo besedo Sodišče. Sodišče je tisto, ki presoja, ali je država svojo diskrecijo uporabila razumno, pazljivo in v dobri veri. Vloga Sodišča se omeji na presojo sorazmernosti med omejevanjem pravice in legitimnim ciljem, ki se z omejevanjem pravice zasleduje, in na presojo relevantnosti in zadostnosti razlogov, ki so pripeljali do posega v pravico.

Sodišče je opozorilo na pomen vloge tiska v demokratični družbi. Ta vloga se mora kazati v pravici tiska, da javnost obvešča o zadevah, ki so v javnem interesu, pri čemer pa novinarji, kot glavni akterji, ne smejo prekoračiti določenih meja. Te meje zadevajo predvsem pravni položaj drugih subjektov. Sodišče šteje raziskovanje zgodovinske resnice za sestavni del svobode izražanja, hkrati pa sebe ne vidi v vlogi presojanja posameznih zgodovinskih vprašanj. Slednja so del poklicnega udejstvovanja zgodovinarjev, ki z oblikovanjem svojih mnenj določajo interpretacijo posameznih zgodovinskih obdobj in dogodkov. Sodišče svojo vlogo vidi v tehtanju javnega interesa biti obveščen na eni strani in v potrebi po varstvu posameznikove osebnosti na drugi strani.

Sodišče je v središče problema zatrjevané razžalitve postavilo vprašanje »dobre vere« pritožnika kot avtorja knjige in s tem v zvezi pritrdilo argumentaciji francoskega sodišča prve stopnje, saj je tudi samo ocenilo, da temelji na natančni in temeljiti analizi sporne knjige. Kot primerno pa je ocenilo tudi predstavitev dejstev in argumentov pred dokončno obsodbo vlagateljev. Glede dob-

rovernosti pritožnika je Sodišče menilo, da avtor knjige ni spoštoval temeljnih pravil historične raziskovalne metode, pri pisanju pa je uporabil posebej hude insinuacije.

Glede kazni je Sodišče opozorilo, da nacionalna sodišča niso določila restrikcij glede možnosti izdaje knjige, prav tako niso bile dane nobene zahteve po njenem uničenju. Glede višine kazni Sodišče zato ugotavlja, da je primerna okoliščinam primera, prav tako pa meni, da zahteva po objavi posebne izjave v dnevnem časopisju in oprema vsakega izvoda knjige z opozorilom v ničemer ne posega v pritožnikovo pravico. Sodišče je zato razsodilo, da posega v pritožnikovo pravico iz 10. člena Konvencije ni bilo.

4. Pritrdilno ločeno mnenje sodnice Thomasen

V pritrdilnem ločenem mnenju je sodnica Thomasen podvomila o tistem delu argumentacije Sodišča, ki se je nanašala na trditev, da avtor sporne knjige ni spoštoval temeljnih pravil zgodovinskih metod. V mnenju sodnica ugotavlja, da Sodišče ni izrecno določilo, katera pravila zgodovinskih metod bi avtor knjige moral uporabiti oz. spoštovati. Menila je, da ta pravila ne morejo biti konstitutivni dejavnik presoje obsega svobode izražanja. Nadalje pa se tudi ni strinjala s trditvijo pritožnika, da bi Sodišče moralo v primerih te vrste uporabiti različne pristope k presoji dela novinarjev in zgodovinarjev. Sama se torej ne strinja s tezo sodišča, da je zgodovinarjem v določeni meri dopustno poseči celo v osebno sfero posameznika, tudi na obrekljiv način. Sodnica je kot odločilni dejavnik presoje svobode izražanja, vključno z njenim obsegom, videla v pomenu varstva interesov drugih, ki upravičuje omejitve kakršne koli publikacije. V konkretnem primeru se je Sodišče soočilo z javnim interesom seznanitve javnosti z zgodovinskimi dejstvi, vendar je kljub temu namenilo precedenčno varstvo ugledu tožnikov kot pomembni sestavini zasebnega življenja, varovani tudi v 8. členu Konvencije. V ločenem mnenju se sodnica pridružuje odločitvi Sodišča, da knjiga pomeni neposredni napad na integriteto in identiteto zakoncev Aubrac, njuno dostojanstvo in njun osebni ponos.